

УДК 343.13; 343.985

DOI: <https://doi.org/10.33098/3083-726X.2026.1.33.224-230>

ОСОБИСТИЙ ОБШУК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ І ТАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Волобуєв Анатолій*

*професор кафедри кримінально-правових дисциплін, доктор юридичних наук, професор, Дніпровський державний університет внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна) ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9419-7446> e-mail: vaf26@ukr.net

Статтю присвячено одному з малодосліджених видів обшуку у кримінальному провадженні, яким є особистий обшук. Проаналізовано норми чинного кримінального процесуального законодавства, що регламентують проведення особистого обшуку, і наукові публікації щодо практики його здійснення. Зокрема, з процесуальної і тактичної точок зору проаналізовано два види особистого обшуку: 1) обшук особи, яка перебуває в житлі чи іншому володінні (ч. 5 ст. 236 КПК України); 2) обшук особи, затриманої за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення (статті 207, 208 КПК України). Звертається увага на численні порушення процесуальних приписів і прав учасників кримінального провадження, що породжує подання стороною захисту у суді клопотань і скарг (апеляційних, касаційних) стосовно визнання отриманих доказів неналежними і недопустимими. Метою є визначення порядку процесуальних і тактичних дій уповноважених службових осіб у типових ситуаціях проведення особистого обшуку. У результаті запропоновано легітимний порядок процесуальних і тактичних дій під час проведення особистих обшуків людей, які перебувають на законних підставах чи опинилися випадково в приміщенні, в якому проводиться обшук. Констатується, що обшук затриманої в порядку ст. 208 КПК України особи не є окремою слідчою (розшуковою) дією, а лише обов'язковим елементом заходу забезпечення кримінального провадження, яким виступає затримання підозрюваного без ухвали слідчого судді, суду. В умовах необхідності негайного припинення кримінального правопорушення та запобігання заподіяння шкоди життю, здоров'ю чи майну людей вказані дії уповноважених службових осіб повинні розглядатися як невідкладні. Робиться висновок, що для уникнення порушень процесуальних приписів і прав учасників кримінального провадження необхідним є розроблення чітких, зрозумілих для працівників правоохоронних органів стандартів і процедур, які б детально описували алгоритми процесуальних і тактичних дій уповноважених службових осіб у типових ситуаціях проведення особистого обшуку, а також механізми взаємодії між різними правоохоронними органами, службами і підрозділами.

Ключові слова: обшук, затримання, підозрюваний, уповноважена службова особа, процесуальний порядок, тактика.

© Волобуєв А., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Волобуєв А. Особистий обшук у кримінальному провадженні: процесуальний і тактичний аспекти. *Art of Justice*. Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2026. Вип. 1 (33). С. 224-230. DOI: <https://doi.org/10.33098/3083-726X.2026.1.33.224-230>

Постановка проблеми

Перш за все, потрібно відзначити, що проведення обшуку пов'язане з вторгненням у сферу конституційних прав людини на особисту недоторканість та недоторканність житла чи іншого володіння особи, невтручання в її особисте і сімейне життя (статті 29-32 Конституції України)¹. За загальним правилом обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді і полягає у проникненні до житла чи іншого володіння особи і примусовому його обстеженні з метою виявлення, фіксації і вилучення речей та документів, що мають значення для кримінального провадження, а також для встановлення місцезнаходження

¹ Конституція України: Основний Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення 13.10.2025).

розшукуваних осіб (ст. 234 КПК України)¹. Органи досудового розслідування повинні керуватися наведеними положеннями, які віддзеркалюють європейські правові стандарти, але далеко не завжди вони виконуються у вітчизняній правоохоронній практиці. Різновидом обшуку у кримінальному провадженні є обшук особи, який наразі є малодослідженим як з процесуальної, так і з тактичної точок зору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Питання проведення особистого обшуку у кримінальному провадженні розглядалися у загальному вигляді співавторами підручників з криміналістики Ю. Аленіним, А. Антощуком, В. Маляровою, К. Чаплинським, В. Шепітьком та ін. Але після прийняття КПК України 2012 року достатньо глибоких досліджень процесуального і тактичного аспектів проведення особистого обшуку у кримінальному провадженні не проводилося.

Мета статті полягає у визначенні порядку процесуальних і тактичних дій уповноважених службових осіб у типових ситуаціях проведення особистого обшуку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Чинним кримінальним процесуальним законодавством передбачені дві основні процедури проведення особистого обшуку: 1) обшуку особи, яка перебуває в житлі чи іншому володінні, при виконанні ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку (ч. 5 ст. 236 КПК України); 2) обшуку особи, затриманої за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення без ухвали слідчого судді, суду (статті 207, 208 КПК України). Уповноважена службова особа не може застосувати їх на власний розсуд, вони проводяться тільки за наявності визначених законодавством підстав та умов.

Обшук особи, яка перебуває в житлі чи іншому володінні, при виконанні ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку (ч. 5 ст. 236 КПК України). Обшук осіб, які перебувають у місці проведення обшуку, щодо якого є ухвала слідчого судді, може бути здійснений за рішенням слідчого чи прокурора, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження (ч. 5 ст. 236 КПК України). Тобто рішення приймається з урахуванням слідчої ситуації. Зокрема, слідчий стикається з необхідністю прийняття такого рішення при проведенні обшуку в кімнатах гуртожитку, готелю, на робочому місці тощо. В таких випадках на місці проведення обшуку можуть опинитися непричетні до вчинення кримінального правопорушення люди, але може існувати ймовірність, що вони на прохання підозрюваного переховують певні речі або документи. Слід зазначити, що в таких ситуаціях обшук особи на її вимогу здійснюється у присутності адвоката чи представника і підлягає фіксації у протоколі обшуку. Доречно звернути увагу, що проведення обшуку в обов'язковому порядку фіксується за допомогою аудіо- та відеозаписувальних технічних засобів (ч. 10 ст. 236 КПК України). Окрім того, стороні захисту під час обшуку надається право самостійного і безперешкодного його фіксування за допомогою відеозапису (ч. 1 ст. 107 КПК України).

Особистий обшук полягає в примусовому обстеженні тіла людини, одягу та інших її речей. Предметами пошуку можуть бути: зброя та інші предмети, що можуть бути використані для нападу і заподіяння тілесних ушкоджень; наркотичні засоби; грошові

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 13.10.2025).

кошти та інші речі, що мають значення для кримінального провадження. Метою особистого обшуку є не тільки отримання доказів, але й забезпечення безпеки. Тому видається логічною рекомендація починати обшук приміщення саме з проведення особистих обшуків за наявності зазначених підстав. При цьому можуть виникати конфліктні ситуації, пов'язані з протестами людей, які заявляють про свою непричетність до кримінальних правопорушень. Для нейтралізації подібних ситуацій рекомендується:

- 1) роз'яснити, що ухвала слідчого судді щодо проведення обшуку житла чи іншого володіння включає в себе й дозвіл на проведення обшуків осіб, права яких будуть дотримуватися з використанням відеозапису;
- 2) запропонувати особі в присутності слідчого і понятих особисто перевірити і викласти для огляду речі і документи, що знаходяться при ній;
- 3) запитати, чи всі виявлені і викладені речі належать даній особі;
- 4) при відмові особи виконувати законні вимоги слід попередити, що обстеження буде проведено примусово, а при вчиненні опору особа буде притягнута до відповідальності за ст. 185 КУпАП за злісну непокору¹.

Обшук особи, затриманої за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення без ухвали слідчого судді, суду (статті 207, 208 КПК України). Особистий обшук є обов'язковим елементом затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Таке затримання є процесуальною дією, яка проводиться у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого кримінальним законодавством (п. 10 ст. 3 КПК України). Фактично затримання є відкриттям кримінального провадження, що пов'язано з невідкладністю припинення кримінального правопорушення. Тобто ситуація з проведенням обшуку затриманої особи підпадає під умови обшуку, який здійснюється без ухвали слідчого судді у невідкладних випадках, передбачених ч. 3 ст. 233 КПК України. Згідно з ч. 5 ст. 208 і ст. 298-2 КПК України про затримання особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, обов'язково складається протокол, в якому окрім іншого зазначаються результати особистого обшуку.

В теорії кримінального процесу і криміналістики досить давно ведеться дискусія щодо того, чи є затримання слідчою (розшуковою) дією. Аналіз чинного кримінального процесуального законодавства та наукових публікацій дозволяє дійти висновку, що затримання не є ані слідчою, ані розшуковою дією. Ця процесуальна дія однозначно розглядається як захід забезпечення кримінального провадження і тимчасовий запобіжний захід, який обирається для припинення правопорушення та відвернення його негативних наслідків (Кримінальний процес, 2022, с. 472-482) Тобто затримання в даному контексті виконує превентивну функцію щодо кримінальних правопорушень. У зміст цієї функції входить й усунення небезпеки заподіяння шкоди (здоров'ю, життю, майну), у тому числі й правоохоронцям. Видається, що саме з цією метою законодавець в порядок затримання ввів обов'язкове проведення особистого обшуку. Звичайно, разом зі зброєю і предметами, які можуть бути використані для нападу і заподіяння тілесних ушкоджень, можуть бути вилучені й інші речі і документи, що мають юридичне значення. Таким чином, можна констатувати, що затримання виконує не тільки превентивну функцію щодо кримінального правопорушення, але й функцію забезпечення отримання речових доказів щодо нього. У зв'язку з цим доречно звернути увагу, що під час затримання підозрюваного під час вчинення ним кримінального правопорушення або відразу після нього він може

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 13.10.2025).

намагатися позбавитися від вказаних речей, викинувши їх на місці затримання чи переслідування. В цьому випадку відразу після затримання потрібно провести огляд місця події зі складанням відповідного протоколу.

Затримання підозрюваного без ухвали слідчого судді, суду поділяється на законне затримання (ст. 207 КПК України) і затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК України). Здійснити законне (громадське) затримання підозрюваного має право кожна людина безпосередньо на місці вчинення кримінального правопорушення (чи замаху) або під час безперервного переслідування, якщо правопорушник намагався втекти з місця події. Особа, яка здійснила громадське затримання, зобов'язана негайно доставити затриманого до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 207 КПК України). У зв'язку з цим може виникнути питання: чи має право особа, яка здійснила громадське затримання, вилучити у затриманого речі, використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, або речі, що зберегли на собі його сліди, адже такого права в ст. 207 КПК України не передбачено. Відповідь міститься у ч. 1 ст. 168 КПК України: «Тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому статтями 207, 208 цього Кодексу. Кожна особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно. Факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом». Видається, що відсутність аналогічного положення у ст. 207 КПК України є прогалиною, яка безумовно підлягає усуненню.

Затримання уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді, суду згідно зі ст. 208 КПК України може бути здійснено щодо підозрюваного у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі. При цьому може бути здійснений обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК України. Представник Експертного центру з прав людини Юрій Белоусов (2019) звертає увагу на дві поширені практики порушення вимог законодавства, які можуть бути представлені у наступному вигляді:

1) затримання підозрюваних осіб працівниками оперативних підрозділів здійснюється на підставі доручення слідчого (з посиланням на ст. 40 КПК України) для доставлення їх для участі у слідчих діях (звичайно, це є порушенням, адже затримати особу через певний час після вчинення злочину правоохоронці мають право виключно на підставі ухвали суду про дозвіл на затримання);

2) затримання підозрюваної особи офіцерами патрульної служби без складання протоколу і доставлення її до органу досудового розслідування (звичайно, така практика патрульної поліції та інших підрозділів є порушенням чинного законодавства – поліцейські не мають права здійснювати затримання без складання протоколу затримання, в якому повинні зазначатися місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання; підстави затримання; результати особистого обшуку та інші відомості, передбачені ч. 5 ст. 208 КПК України) (Белоусов Ю., 2019).

Наведені процесуальні порушення призводять до оскарження у суді процедури затримання, його процесуального оформлення та результатів. У зв'язку з цим потрібно звернути увагу, що порушення встановленої процесуальної процедури затримання є предметом ретельного аналізу у суді з точки зору їх впливу на достовірність отриманих доказів (вилучених речей і документів) і визнання їх допустимими чи недопустимими. При

розгляді цього питання суди повинні враховувати характер процесуальних порушень і наявність причинно-наслідкового зв'язку між істотним порушенням прав і свобод людини та отриманням доказів (ч. 1 ст. 87 КПК України).

Так, у справі №344/2995/15-к Красногвардійським районним судом м. Дніпропетровська чоловіка було засуджено до позбавлення волі на строк 8 років з конфіскацією майна за те, що він незаконно придбав особливо небезпечний наркотичний засіб, а також прекурсор, які зберігав при собі для подальшого збуту. У касаційній скарзі захисник стверджував, що вина засудженого у вчиненні інкримінованого йому злочину не була доведена, оскільки суд першої інстанції поклав в основу вироку неналежні та недопустимі докази. Зокрема такими доказами були відомості, які містилися не в протоколі затримання (він не складався), а в протоколі огляду місця події, яким фактично було замінено протокол затримання. Тому проведений обшук з вилученням хімічних речовин без належного оформлення протоколом затримання був суттєвим порушенням належної процесуальної процедури. Адже без протоколу затримання обшук міг бути проведений тільки після внесення відомостей про злочин в ЄРДР. Протокол же затримання був оформлений лише через півтори доби після фактичного затримання підозрюваного. При вивченні касаційної скарги і матеріалів справи Верховний Суд (далі – Суд) погодився з доводами сторони захисту, що протокол затримання, складений через півтори доби після фактичного затримання підозрюваного, не відображає дійсних обставин його затримання і проведення особистого обшуку. Але, на думку Суду, ці обставини в повному обсязі знайшли відображення в протоколі огляду, що надає підстави визнати особу затриманою на законних підставах з проведенням особистого обшуку. При цьому було зазначено, що особистий обшук при затриманні не є окремою слідчою (розшуковою) дією, а виступає необхідною складовою частиною затримання підозрюваного в порядку статті 208 КПК України. У підсумку Суд погодився з доводами сторони захисту щодо порушень процедури затримання особи та його процесуального оформлення, але дійшов висновку, що ці порушення не позначилися на допустимості доказів, оспорюваних стороною захисту (Постанова Верховного Суду від 15.06.2021. Справа № 204/6541/16-к.).

У зв'язку з наведеним судовим рішенням потрібно зазначити, що у судовій практиці є й випадки, коли результати особистого обшуку при затриманні оцінювалися як недопустимі докази через відсутність належно складених процесуальних документів, які замінювалися рапортами працівників поліції, що не мали жодної юридичної сили. Саме це зумовлювало звільнення у суді обвинувачених від кримінальної відповідальності, оскільки вилучені при їх затриманні речі і документи складали доказову основу обвинувачення.

Висновки

Чинне кримінальне процесуальне законодавство щодо особистого обшуку є недостатньо збалансованим. Зокрема, це стосується особистого обшуку при затриманні підозрюваного в порядку статей 207 і 208 КПК України, в яких є прогалини і багатозначність формулювань, що породжує неправильне їх тлумачення і практичне застосування працівниками поліції. Результатом є істотні порушення прав та свобод людини, які можуть слугувати підставою для визнання у суді отриманих доказів недопустимими. У статті викладені пропозиції щодо формування чітких зрозумілих процедур, які б детально описували алгоритми процесуальних і тактичних дій уповноважених службових осіб.

Перспективи подальших наукових розвідок

Представлена стаття є одним із кроків у дослідженні проблематики проведення особистого обшуку у кримінальному провадженні. Вона не претендує на всеосяжність, оскільки заслуговують на окрему увагу дослідників й інші питання, зокрема визначення завдань проведення обшуку у невідкладних випадках, передбачених ч. 3 ст. 233 КПК України.

Список використаних джерел

1. Матвєєва Л. Г. Належна правова процедура та правові стандарти Європейського суду з прав людини. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 4 (14). С. 54-64. DOI: 10.34015/2523-4552.2020.4.05
2. Гвоздюк В. В. Тактика проведення обшуку з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Вип. 4. С. 206-211. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.4.36>
3. Віра Михайленко, суддя-спікер ВАКС. Міф №5: Обшук проводиться виключно за участю адвоката. *Вищий антикорупційний суд*. URL: <https://hcac.court.gov.ua/hcac/pres-centr/news/934677/> (дата звернення: 13.10.2025).
4. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Глов'юк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 1. 492 с.
5. Белоусов Ю. Як маскують незаконні затримання, прикриваючись законодавством. *Експертний центр з прав людини*. 22.01.2019. URL: <https://bit.ly/2HvuHNf> (дата звернення: 13.10.2025).
6. Постанова Верховного Суду від 15.06.2021. Справа № 204/6541/16-к. Провадження № 51-2172км19. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=97736430&red=10000319977f26ab64dcf68b40722731851ac4&d=5> (дата звернення: 13.10.2025).

References

1. Matvieieva, L.H. (2020) Nalezhna pravova protsedura ta pravovi standarty Yevropeiskoho sudu z prav liudyny [Due process and legal standards of the European Court of Human Rights]. *Visnyk penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy*. No. 4(14). 54-64. DOI: 10.34015/2523-4552.2020.4.05 [in Ukrainian].
2. Hvozdiuk, V.V. (2021) Taktyka provedennia obshuku z urakhuvanniam praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny [Search tactics taking into account the practice of the European Court of Human Rights]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*. Vypusk 4, 206-211. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.4.36> [in Ukrainian].
3. Vira Mykhailenko, suddia-spiker VAKS (2020). Mif №5: Obshuk provodytsia vyklyuchno za uchastiu advokata [Myth No.5: The search is conducted exclusively with the participation of a lawyer]. URL: <https://hcac.court.gov.ua/hcac/pres-centr/news/934677/>. [in Ukrainian].
4. Kryminalnyi protses: pidruchnyk (2022) [Criminal procedure: textbook] / I. V. Basysta, R. I. Blahuta, I. V. Hloviuk ta in. ; za zah. red. A. Ya. Khytry, R. M. Shekhavtsova. Lviv : Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, Ch. 1. 492. [in Ukrainian].
5. Bielousov Yu. (2019) Yak maskuiut nezakonni zatrymannia, prykryvaiuchys zakonodavstvom [How illegal detentions are masked under the guise of legislation]. *Ekspertnyi tsentr z prav liudyny*. URL: <https://bit.ly/2HvuHNf> [in Ukrainian].
6. Postanova Verkhovnoho Sudu [Supreme Court ruling] vid 15.06.2021. Sprava № 204/6541/16-k. Provadzhenia No. 51-2172km19. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=97736430&red=10000319977f26ab64dcf68b40722731851ac4&d=5> [in Ukrainian].

PERSONAL SEARCH IN CRIMINAL PROCEEDINGS: PROCEDURAL AND TACTICAL ASPECTS

Volobuyev Anatoly*

**Professor of the Department of Criminal and Legal Disciplines, Doctor of Law, Professor, Dnipro State University of Internal Affairs, (Dnipro, Ukraine)*

The article is devoted to one of the little-studied types of search in criminal proceedings, which is a personal search. The article examines the norms of the current criminal procedural legislation, which regulate the conduct of a personal search. Scientific publications on the practice of its implementation were also analyzed. In particular, from the procedural and tactical point of view, two types of personal search are analyzed: 1) search of a person who is in a residence or other property (Part 5 of Article 236 of the Criminal Procedure Code of Ukraine); 2) search of a person detained on suspicion of committing a criminal offense (Articles 207, 208 of the Criminal Code of Ukraine). Attention is drawn to numerous violations of procedural regulations and the rights of participants in criminal proceedings. This gives rise to the submission of motions and complaints (appellate, cassational) by the defense in court regarding the recognition of the received evidence as improper and inadmissible. The aim is to determine the order of procedural and tactical actions of authorized officials in typical situations of conducting a personal search. As a result, a legitimate order of procedural and tactical actions during personal searches of people who are lawfully present or accidentally found themselves in the premises where the search is being conducted has been proposed. . It is noted that the search of a person detained in accordance with Article 208 of the Criminal Procedure Code of Ukraine is not a separate investigative (search) action, but only a mandatory element of a measure to ensure criminal proceedings. Such a measure is the detention of the suspect without the decision of the investigating judge, the court. In the conditions of the need to immediately stop a criminal offense and prevent harm to life, health or property of people, the specified actions of authorized officials should be considered as urgent. It is concluded that in order to avoid violations of procedural regulations and the rights of participants in criminal proceedings, it is necessary to develop clear standards and procedures that are understandable for law enforcement officers. They should describe in detail the algorithms of procedural and tactical actions of authorized officials in typical situations of conducting a personal search, as well as the mechanisms of interaction between various law enforcement agencies, services and units. Such provisions will be an additional guarantee of compliance with the provisions of the law and compliance with the rights of participants in criminal proceedings.

Key words: search, detention, suspect, authorized official, procedural order, tactics.

Дата першого надходження статті до видання: 17.10.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації: 29.06.2026